

Passiivi ja morfologian monimutkaisuus

Opetuksen näkökulma

MINNA JAAKOLA

1 Johdanto

Tarkastelen tässä kirjoituksessa morfologian monimutkaisuutta kieliopin kuvauksen ja opetuksen näkökulmasta. Pohdin kirjoituksessani erityisesti sitä, millä tavoin vaikiintuneita fennistisiä oppisisältöjä olisi hyvä tarkastella suomen kielen ammattilaisiksi opiskelevien kanssa. Käsittelem kysymystä yliopistojen morfologian peruskurssin näkökulmasta ja otan esimerkiksi suomen passiivin. Passiivin kautta mietin myös, miten yliopisto-opetuksessa voisi ja pitäisi käsitellä sellaisia yleisiä teemoja kuin monimutkaisuus ja moniäänisyys.¹

Olen samoilla linjoilla kuin ympäristöpolitiikan professori Yrjö Haila (2006: 115), joka asettaa peruskurssin tinkimättömäksi tavoitteeksi antaa opiskelijoille ”käsitys siitä, millaisin perustein alan keskeisiä tosiasioita on alettu pitää tosiasioina”. Peruskurssilla on siis opetettava sekä asiasisältöjä että samalla tieteellisen tiedon muodostumista juuri tällä oppialalla. Suomen kielen peruskurssien tarkoituksena on opettaa kieliopin perusteet. Yhtä tärkeää on myös se, että peruskursseilla johdatetaan kielen tutkimukseen ja kielen tutkimuksen periaatteisiin, tieteelliseen ajatteluun (ks. esim. *Kieli ja sen kieliopit* 1994: 16).

Rajaan kirjoitukseni morfologian opettamiseen enkä syvenny morfologian teorioihin (esim. Karlsson 2001: 99, 112; Matthews 1991). Huomio on suomea äidinkielisesti opiskelevissa, mutta tarkastelen myös sitä, mitä passiivin kuvaus suomi vieraana kielenä -näkökulmasta tuo opetukseen. Kirjoituksen rakenne on seuraava: Alo-

1. Kiitän Virittäjän nimettömiä arvioijia sekä Taru Nordlundia ja Tiina Onikki-Rantajääsköä arvokkaista huomioista ja parannusehdotuksista. Lämmin kiitos erityisesti kaikille morfologian kurssieni opiskelijoille! Kirjoituksen valmistumista on tukenut Koneen Säätiö (Suomen kielen kognitiivista kielioppia sukukielten kehityksessä -hanke).

tan tarkastelun lyhyellä katsauksella morfologian opettamiseen ja monimutkaisuuteen (luku 2). Sen jälkeen esittelen suomen passiivin esimerkkinä kompleksisesta morfologisesta kategoriasta (luku 3). Luvussa 4 keskityn neljään erilaiseen passiivin analyysivaihtoehtoon. Lopuksi pohdin lyhyesti, mitä kielen ammattilainen morfologian opinnoista tarvitsee.

2 Morfologia ja sen monimutkaisuus

Opintojakso ”Äänne- ja muoto-oppi” tai ”Fonologia ja morfologia” kuuluu kaikissa yliopistoissa suomen perusopintoihin 4–5 opintopisteen laajuisena. Hiukan vaihtelua on siinä, miten laajasti fonologia tai johtaminen sisältyy juuri tähän opintojaksoon. Peruskurssin osaamistavoitteet ovat kaikkialla varsin samanlaiset. Esimerkiksi Tampereella kuvaus on seuraavanlainen:

Äänne- ja muoto-oppi 5 op

Osaamistavoitteet

Opintojakson suoritettuaan opiskelija tuntee suomen äänne- ja tavurakenteen foneemi- ja grafeemitasolla, sana- ja morfeemityypit, taivutus kategoriat sekä harjaantuu tekemään morfeemianalyysia. Hän osaa luokitella sanat taivutustyyppien mukaan, tuntee tärkeimmät morfofonologiset vaihtelut sekä johtamisen tapoja ja johdostyyppjä. Opiskelijalla on myös käsitys morfologian kuvausmalleista.

Sisältö

Suomen äänne- ja muoto-opin perusteet. Opintojakso suoritetaan suomen opintojen aluksi.

Kirjallisuus/Oppimateriaali

Hakulinen, Auli ym. 2004. Iso suomen kielioppi. SKS, s. 37–193. Hakulinen, Auli & Pentti Leino (toim.) 1983. Nykysuomen rakenne ja kehitys 1. SKS, s. 57–95 ja 112–137 (Heikki Paunosen, Fred Karlssonin ja Alpo Räisäsän artikkelit)

(Tampereen yliopisto >> Opinto-oppaat » Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö 2012–2015 [31.3.2013])

Tavoitteena on siis tutustua sanarakenteeseen ja oppia analysoimaan sitä. Analysoiminen tarkoittaa käytännössä morfeemianalyysia, toisin sanoen muotojen tunnistamista ja segmentoimista morfeemeihin. Morfologian perusasioiksi katsotaan taivutus, johtaminen sekä morfofoneeminen vaihtelu. Kaikissa yliopistoissa opintojakson kuvauksissa korostetaan analyysitaitojen oppimista; opiskelijan edellytetään oppivan ”luokittamaan”, ”selittämään” ja ”ymmärtämään” kielen äänne- ja muotorakenteen ilmiöitä.

Kimmokeen kirjoitukselleni olen saanut morfologian kurssilta opiskelijoiden kanssa käydyistä keskusteluista. Esimerkiksi seuraava, perinteinen tehtävätyyppi kirjoittaa monenlaisia morfologisen selittämisen ytimeen käyviä kysymyksiä:

Erota seuraavista sananmuodoista passiivin tunnus. Onko kyseessä lyhyempi vai pitempi tunnus? Kumpi astevaihtelun aste? *sanottakoon, taotaan* – – (Laaksonen & Lieko 1998: 131.)

Usein kysytyjä kysymyksiä ovat esimerkiksi, miksi tunnuksen variantteja on niin paljon ja eikö kuvausta voisi yksinkertaistaa.

Suomen passiivin kautta havainnollistuu morfoloian monimutkaisuus. Kielitieteellisessä kirjallisuudessa termillä *kompleksisuus* (*complexity*) viitataan yleensä rakenteiden moniosaisuuteen ja se usein erotetaan oppimisen ja prosessoinnin monimutkaisuudesta (*difficulty, cost*) (esim. Dahl 2004: 42–44; Shosted 2006; Miestamo 2008: 24–27; Sinnemäki 2011: 13–15; Anderson, painossa a). Myös tässä kirjoituksessa erotan nämä kaksi näkökulmaa monimutkaisuuteen: tarkoitan *kompleksisuudella* edellä kuvattuun tapaan moniosaisuutta ja *hankaluudella* kokemuksellista ja havainnoitavaa mutkikkautta analyysien tekemisessä ja rakenteiden oppimisessa. Oppimista puolestaan tarkastelen opettajan näkökulmasta.

Peruskurssilla vastaan tulevat sekä kompleksisuus että hankaluus. Kielitypologisesti suomi on synteettinen ja lähinnä agglutinoiva (sanat ovat monimorfeemisia, ja morfeemit ovat erotettavissa, esim. *odotta-e-ssa-ni*) mutta toisaalta suomen sanarakenteessa on nähtävissä myös fuusioivuutta (päätteet sulautuvat vartaloihin, esim. *syön – söin*) (Karlsson 1983: 183–184, 191; Ojutkangas, Larjavaara, Miestamo & Ylikoski 2009: 40–41; Pajunen 2010). Morfologisen selittämisen kannalta agglutinoivuus ilmenee kieliopillisten morfeemien runsautena, fuusioivuus puolestaan morfeeminrajojen häilyvyytenä, ja yhdistettynä nämä typologiset ominaisuudet toteutuvat runsaana allomorfiana sekä taivutusvartaloissa että päätteissä ja tunnuksissa. Tuloksena on paljon morfologisia sääntöjä. Säännöstoista osa voi olla morfeemianalyysin oppimisen kannalta nimenomaan hankalia, kuten esimerkiksi suomen passiivin tapauksessa.

Suomen kielen muoto-opin oppikirjoja on julkaistu harvakseltaan, ja yliopistoissa on käytössä paljon omia, vuosien varrella hioutuneita materiaaleja. Lähinnä äidinkielisille tarkoitetuista (S1) julkaistuista oppimateriaaleista käytössä ovat viime vuosina olleet Laaksonen ja Lieko (1998), *Verkkokielioppi* (2001), Löflund (2004) sekä Löflund, Rosenberg ja Vuorsola (2010)². *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) tietysti tukee opetusta, mutta sen rinnalle tarvitaan opiskelun alkuvaiheessa tueksi taustoittamista ja keskustelua. Tarvetta olisi siis erityisesti pedagogisesta näkökulmasta lähtevälle materiaalille. Aukkoa paikkaa Vesa Koiviston *Suomen sanojen rakenne* (2013), jonka fokus on johtopissa mutta jossa käsitellään laajasti myös taivutusta. Se poikkeaa edeltäjistään painottamalla tiedon kontekstuaalisuutta ja tarkastelun moniäänisyyttä (esim. mts. 12), esimerkiksi siten, että ”kirjan keskeinen anti todennetaan lähdeviitteiden avulla joko tutkimustietoon tai yhä pätevään traditioon pohjautuvaksi” (mts. 11). Lähdeviitteiden käyttö voi tuntua pikkuasialta, mutta siitä muodostuu tieteenfilosofinen kannanotto morfoloian fennistisessä opetustraditiossa, jossa leimallinen piirre on ollut tiedon tar-

2. Löflund, Rosenberg ja Vuorsola (2010) on uusi versio oppikirjasta Löflund (2004). Tekijöiden mukaan kirja ”soveltuu yliopistojen sekä äidinkieliseen opetukseen että suomea toisena kielenä opiskeleville ja soveltuvin osin myös suomea vieraana kielenä opiskeleville”.

joaminen ”sellaisenaan”, kontekstualisoimatta ja sitomatta sitä tutkimuskirjallisuuteen tai teorioihin.³

Koska peruskurssilla on johdatettava tutkimusalan selittämisen perusteisiin, peruskurssilla olisi nähdäkseni myös avattava sitä, mistä näkökulmasta asioita kuvataan. Myös morfologisessa selittämisessä tehdään päätöksiä sen suhteen, miten kuvauksen ja sääntöjen monimutkaisuus esitetään. Muotojen morfologinen kuvaus ei ole peili, joka yksi yhteen heijastaa tosiasioita, vaan se määrittyy tavoitteista, asetetuista kysymyksistä ja käyttötarkoituksesta. Esimerkiksi kompleksisuus ja hankaluus jäsentyvät eri tavoin suomea äidinkielenä (S₁) ja vieraana kielenä (S₂) tarkastelevan kuvauksen tarpeisiin. Tiivistäen voi sanoa, että S₁-puolella tavoitteena on ”ymmärtää” muotoja eli esimerkiksi erotella ja tunnistaa sananmuotojen osia ja ymmärtää säännönmukaisuuksia muotojen muodostumisessa. S₂-tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten kielenoppija voi parhaiten oppia tuottamaan vierasta kieltä. Morfeemianalyysi voidaan siis määritellä ongelmanratkaisuilmiöksi: on olemassa jokin syy, jonka vuoksi tarvitaan hyvä kuvaus siitä, miten sana muodostuu osistaan. Fennistisen opetustradition julkaisuissa oppimateriaaleissa ei ole kovin paljon pohdittu sitä, mikä kulloinkin on tuo syy.

Oppimateriaalien perusteella morfeemianalyysi näyttäisi perustuvan erityisesti kahteen periaatteeseen. Yhtäältä morfeemianalyysit ovat sillä tavoin prosessuaalisia ja suuntaisia, että kuvauksissa lähdetään perusmuodoista, joista johdetaan säännöillä taivutusmuotoja ja johdoksia. Suuntainen selittäminen voi olla diakronista, jolloin perusmuodot tuotetaan historiallisesti motivoituista sananmuodoista (esim. Laaksosen & Lieko 1998), tai enemmän synkronista, jolloin painotetaan enemmän taivutustyyppien merkitystä (esim. Löflund ym. 2010). Toisaalta muotojen analysoinnissa otetaan huomioon niin sanotut paradigmaattiset vaikutusyhteydet eli sananmuotojen toimiminen erilaisina analogiamalleina, jotka selittävät esimerkiksi taivutustyypeissä tapahtuneita muutoksia. Esitetyt periaatteet voisi halutessaan esittää myös morfologian teorioina.⁴

Ongelmanratkaisu morfeemianalyysin lähtökohtana sitoo kiinnostavasti yhteen modernit oppimisenäkemykset ja modernit teoriat kielellisestä merkityksestä. Konstruktivistiset (Nevgi & Lindblom-Ylänne 2009b: 220–226) ja sosiokonstruktivistiset (mas. 226–232) oppimisteoriat esittävät, että oppiminen on sekä yksilöllinen että vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa uusia kokemuksia ja tietoedustuksia sovitetaan aiempiin tietorakenteisiin. Opiskelija ja opiskelijaryhmä yhdessä opettajan kanssa voidaan siis nähdä uuden tiedon rakentajina, ja oppiminen muistuttaa parhaimmillaan tutkimusprosessia (esim. Bereiter 2002).

3. Laaksosen ja Liekon (1998: 7) oppikirja ”ei ole yhden teorian sovellus suomen äänne- ja muotorakenteen kuvaukseen. Tavoitteena on esitellä opiskelijalle ilmiöt ja käsitteistö mahdollisimman selkeästi ja konkreettisesti. Eri teorioiden sovellusten aika on opintojen myöhemmässä vaiheessa”. Löflund (2004) ja Löflund ym. (2010) ovat ilman viitteitä ja lähdeluetteloa. Löflundin ym. (2010) alkusanoissa todetaan, että opiskelijoille kielioopin opiskelu on vaikeaa ja osin epäkiinnostavaakin; ongelma paikannetaan vanhentuneisiin esimerkkeihin.

4. Ensimmäiselle periaatteelle löytyy yhtymäkohtia IP Item-and-Processing- ja IA eli Item-and-arrangement-malleista (Karlsson 2001: 99; Karlssonin *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne* vuodelta 1983 on laajin IP-mallinnus suomesta). Jälkimmäinen periaate tunnetaan fennistiikassa kenttä-morfologiana (ks. Paunonen 1976; Onikki-Rantajääskö 2001: 37–42 ja siinä mainitut lähteet), ja siinä on piirteitä ns. WP- eli Word-and-Paradigm-mallista (Karlsson 2001: 112). Lindgren (1993) yhdistää IP-, IA- ja WP-malleja kielenmuutoksen ja kielikontaktivaikutuksen kuvaukseen.

Vastaavasti fennistiikassa vallitsee varsin pitkälle funktionaalinen kielinäkemyks. Kieliopissa voi olla samanaikaisesti sekä sääntöjä että kokonaisina hahmotettavia kielenyksiköitä. Kielenyksiköt toimivat rakennemalleina, skeemoina tai muotoina, ja kielen rakenteessa keskeiseksi nousevat vertailu ja erilaiset analogiset suhteet (ks. esim. Paunonen 1976; Räisänen 1978; Lindgren 1993; Leino 1993: 61–62; Onikki-Rantajääskö 2001: 37, 39; Koivisto 2013). Skeeman ja muotin käsitteet nojaavat niin sanottuun käyttöpohjaiseen (*usage-based*) kielinäkemykseen (ks. esim. Leino 1993: 21, passim), jolla fennistisessä morfologiassa on itse asiassa pitkä historia: kielelliset yksiköt – muodon ja merkityksen yhtymät – syntyvät ja muotoutuvat todellisesta kielenkäytöstä syntyvien yleistyksien pohjalta (esim. Räisänen 1978). Kielen käyttäjä on siis myös kielen tutkija. Sekä muotojen tuottaminen että niiden segmentointi nojaa vertailuun, erojen ja samankaltaisuuksien havainnointiin. Erityisesti silloin, kun muodot ovat sisällöllisesti kompleksisia ja monitulkintaisia, muottien ja rakennemallien osuus sekä prosessoinnissa että selittämisessä korostuu (Koivisto 2013: 12). Käyttöpohjaisen kielinäkemyksen vaikutusta opetukseen on pohdittu erityisesti S2-puolella (ks. esim. Aalto, Mustonen & Tukka 2009; Littlemore & Juchem-Grundman toim. 2010).

3 Suomen passiivi ja morfologian moniäänisyys

Suomen passiivi on hyvä esimerkki sekä morfologisesta kompleksisesta että hankalasta kategoriasta. Lukuisten historiallisten muutosten takia nyky-suomen passiivimuodot sisältävät runsaasti sekä vartalo- että tunnusallomorfiia (esim. Karlsson 1983: 299; Laaksonen & Lieko 1998: 87; ISK 2004: § 59, 110). Lisäksi passiivi on myös semanttisesti kompleksinen kategoria. Suomen yksipersonainen passiivi on tyypologisesti näkökulmasta lähinnä impersonaali, ja lisäksi muoto on käytössä monikon 1. persoonan merkityksessä (*me mennään*; ks. esim. Shore 1986; Helasvuo & Laitinen 2006; Helasvuo 2006). Historiallisesti passiivi on kehittynyt merkitykseltään kausatiivisesta johtimesta, ja sen kieliopillistumishistoria on kielen järjestelmälunnetta hyvin havainnollistava ja valaisevasti esitetty tapaus (Lehtinen 1984, 2007: 131–132). Passiiviin pysähtyminen morfologian kurssilla on siis monella tapaa perusteltua.

Laaksosen ja Liekon oppikirja tarjoaa suomen äänne- ja muoto-opin perusteet (ks. esim. Koivisto 2013: 11). Sen kuvaus suomen äänne- ja muotorakenteesta perustuu kielihistoriallisesti oikeaan selittämiseen, ja ajattelu näkyy myös edellä lainaamassani tehtävässä, jossa passiivin tunnusta lähestytään kahden historiallisen tunnusvariantin ja niiden astevaihtelun kautta. Kirjan mukainen oikea vastausrivi näyttäisi siten esimerkiksi tältä:

• <i>sano + tta + ko+on</i>	pitkä tunnus, vahva aste
• <i>tao + ta + an</i>	pitkä tunnus, heikko aste
• <i>koot + a + an</i>	lyhyt tunnus, heikko aste
• <i>rakaste + ttu</i>	pitkä tunnus, vahva aste
• <i>men + tä + isi+in</i>	lyhyt tunnus, vahva aste
• <i>tul + la + an</i>	lyhyt tunnus, heikko aste

- *myy + dy + issä* lyhyt tunnus, heikko aste
- *hypät + ä + än* lyhyt tunnus, heikko aste
- *heite + tt + i+in* pitkä tunnus, vahva aste

Kuten listasta nähdään, passiivimuotojen rakentuminen on kompleksista. Passiivimuotoisessa verbissä morfeemeja voi olla kolme tai neljä: vartalo + passiivin tunnus + tempus/modus + passiivin persoonapäätte. – Jätän tässä kirjoituksessa passiivin partisiippimuodot huomiotta; kun jatkossa on puhe passiivista, tarkoitan sillä morfologisesti muodostettua taivutuksen passiivia, esim. *mennään, tultiin, tehtäisiin* (ISK 2004: § 110).

Passiivin morfeemianalyysi voi olla myös hankalaa: Tunnusvariantteja on kaksi, pitkä ja lyhyt, ja variantit ovat astevaihtelussa. Lisäksi *tulla, mennä, purra* -tyyppisissä verbeissä heikkoasteiset passiivin tunnukset ovat assimiloituneet. Passiivin tunnukseksi on siis kahdeksan allomorfaa: Pitkän tunnuksen *ttA : tA*, ja lyhyen tunnuksen *tA : dA, lA, nA, rA, A*. Oikeastaan allomorfeja on vielä kaksi lisää, sillä tunnuksen loppu-A katoaa imperfektin *i:n* edellä, jolloin tunnus on pelkkä *t* tai *tt*. Passiiviin liittyy myös vartaloallomorfaa: Muoto tehdään konsonanttivartalosta (jos verbillä sellainen on) tai vahvasta vokaalivartalosta. A-vartaloisten verbien loppu-A vaihtuu passiivin tunnuksen edellä *e*:ksi. (Laaksonen & Lieko 1998: 87; ISK 2004: § 110.)

Analyytikon pitää siis osata hahmottaa sekä vartaloiden että tunnusten allomorfien täydennysjakauma: milloin on kyseessä pitkä, milloin lyhyt tunnus, millä ehdoin tunnukset ovat astevaihtelussa, milloin tunnuksen loppuvokaali katoaa, milloin tunnuksen dentaaliaines assimiloituu, milloin passiivin tunnus ja passiivin persoonapäätte ovat peräkkäin ja minkälainen vartalo verbistä on käytössä?

Edellä olevan esimerkin juju ei kuitenkaan ole passiivin säännöissä sinänsä vaan siinä, mitä opiskelijat ajattelevat soveltaessaan aiempia tietoja sanalistan tapauksiin. Kiinnostavaa ja tärkeää on se, mitä kysymyksiä tehtävä herättää, samoin se, että pohditaan, mistä tehtävän mahdollinen vaikeus syntyy. Usein kysytyjä kysymyksiä ovat esimerkiksi: Miten S2-puolella opetetaan passiivi? Onko passiivi ei-äidinkiellisille vaikea oppia? Miksi tunnuksia on niin paljon? Miksi *hypät-ään* eikä *hypä-tään*, kun kerran *sano-taan*? Voiko tunnuksia yksinkertaistaa esimerkiksi jakamalla supistumaverbit tyyliin *hypä-tään*, minkä *Iso suomen kielioppi* esittää toisena mahdollisuutena? Mikä on oikea tapa analysoida passiivimuotoja? Mikä olisi helpoin tapa kuvata passiivin taivutus?

Tämänkaltaiset kysymykset tuovat morfologiaan kompleksisuuden ja hankaluuden lisäksi kolmannen ulottuvuuden, moniäänisyyden. Moniäänisyydellä tarkoitan tässä tieteellisen tiedon muodostumista tieteellisen argumentoinnin tuloksena (moniäänisestä dialogista ks. Bahtin 1991). Tieteellinen argumentointi perustuu kysymyksiin ja niihin tutkimuksen kuluessa muotoutuviin, perusteltavissa oleviin vastauksiin. Myös moniäänisyys kuuluu peruskurssille, ja kurssilla on harrastettava kysymistä. Näin tieteenalan keskeiset väittämät tulevat aina uusille sukupolvillekin näkyviksi – ja kehitettäviksi. Fennistiikan historiasta on kokemusta siitä, miten tietyt näkemykset ovat juuri kysymättömyyden ja kyseenalaistamattomuuden vuoksi voineet vakiintua sillä tavoin itsestään selviksi tosioiksi, että ne ovat jopa kahlinneet tutkimusta (esimerkiksi partikkelien sanaluokasta ks. Herlin & Seppänen 2003).

Opiskelijoille saattaa suomen opinnoissa muodostua kuva, että jotkin kielen osa-alueet, kuten syntaksi tai semantiikka, ovat enemmän teoriasidonnaisia ja niiden kuvaukset ovat lähtökohtaisesti enemmän neuvottelunalaisia kuin muoto-opilliset. Tieteenalana morfologia lähestyy kuitenkin kieltä samoista periaatteista kuin muut kielitieteen alueet. Kielen analyysi tehdään aina jostakin näkökulmasta ja siten kuvauksia voidaan verrata ja niiden välillä voidaan tehdä valintoja; esimerkiksi morfeemi on teoreettinen käsite (ks. Matthews 1991: 4–9, 12–14, luku 6; Haspelmath 2002: luku 2; Hiltula 2014: 139; Anderson, painossa b). Morfologiassa(kin) on siten kompleksisuutta (muotojen rakentuminen sekä rakentumisen säännöt), hankaluutta (prosessoinnin ja oppimisen näkökulma) ja moniäänisyyttä (ongelmia ja niihin sopivia ratkaisuja). Tällainen ”tosiasioiden” ja kuvauksen välisen suhteen näkeminen on nähdäkseni perusidea, jota kielen ammattilainen tarvitsee työssään. Sen esillä pitäminen kuuluu kaikille kursseille.

4 Passiivin morfeemianalyysin eri vaihtoehtoja

Peruskurssilla passiivin yhteydessä otetaan esiin aivan keskeisiä asioita morfologisten sääntöjen olemuksesta, niiden muodostumisesta ja motivaatiosta. Suomen passiivin kuvauksessa on esiteltävä morfologisen selittämisen perusperiaatteita, toisaalta sen morfeemianalyysissä kertautuu tärkeinä pidettyjä detaljeja morfofonologiasta ja diakronisista muutoksista. Jälkimmäisiä ovat ainakin vartalon käsite, keskeiset morfofonologiset vaihtelut eli astevaihtelu ja *i*-suffiksin aiheuttamat vaihtelut; verbintaivutuksesta esiin tulevat erityisesti verbityypit, supistumaverbien erityisongelmat ja assimilaation käsite. Periaatteellisia menetelmällisiä asioita ovat paradigmata, sanahahmot, analogia, diakronian ja synkronian suhde eli historiallisten muutosten näkyminen nykypäivän muodoissa sekä historiallisten muutosten kumuloituvuus ja sitä kautta kielen jäsentyneisyyden erityisluonne.

Seuraavaksi vertailen neljää erilaista passiivin analyysitapaa. Ensimmäinen on ”perinteinen”, kielihistoriaan nojaava esitys. Toinen ja kolmas vaihtoehto lähtevät taivutustyypeistä ja ottavat kantaa konsonanttivartaloisten verbien taivutuksen erityispiirteisiin. Neljäs on S₂-kuvaus. Tarkastelen erityisesti sitä, mitä eri vaihtoehtojen soveltamisesta seuraa kompleksisuuden ja hankaluuden kannalta.

4.1 Vaihtoehto 1: vartalot ja historialliset tunnuksukset

Jos passiivin morfeemianalyysi aloitetaan perinteisistä vartaloista (vokaali- ja konsonanttivartalot) ja pysytään uskollisina diakronisesti perustelluille morfeemeille, tuloksena on viisi sääntöä.

1) Vartalo

Jos verbillä on konsonanttivartalo, passiivi tehdään siitä (esim. *näh-dään*); yksivartalosisilla verbeillä muodon perustana on (heikko) vokaalivartalo (esim. *lue-taan*).

2) Tunnus

Passiivilla on kaksi tunnusta, pitkä *ttA* ja lyhyt *tA*. Tunnukset ovat täydennysjakaumassa siten, että pitkä tunnus liittyy yksivartaloisiin lyhyeen vokaaliin loppuviin verbivartaloihin (*sano-ttiin*), lyhyt tunnus konsonanttivartaloihin (*näh-tiin*, *hakat-tiin*) sekä yksivartaloisiin pitkään vokaaliin tai diftongiin loppuviin verbivartaloihin (*myy-tiin*, *haravoi-tiin*). Lisäksi muotoon liittyy persoonapäätte *-Vn*. Tunnuksen ja persoonapäätteen väliin tulevat mahdolliset tempus- ja modustunnuksiset (*sano-tta-isi-in*), ja imperfektin *i* aiheuttaa passiivin tunnuksen A:n kadon (*sano-tt-i-in*).

3) Tunnuksen astevaihtelu

Molemmat tunnuksiset ovat astevaihtelussa. Heikko aste on indikatiivin preesensissä (*sano-taan*), muissa vahva aste (*sano-ttiin*, *sano-ttakoon*). Pitkän tunnuksen variantit ovat *ttA* : *tA* (*sano-taan*, *sano-ttiin*). Lyhyen tunnuksen variantit ovat *tA* : *dA*, *lA*, *nA*, *rA*, *A* (*myy-tiin*, *myy-dään*, *tul-tiin*, *tul-laani*, *men-tiin*, *men-nään*, *pur-tiin*, *pur-raan*, *hakat-tiin*, *hakat-aan*).

4) Tunnuksen assimilaatio

Kun konsonanttivartalon loppukonsonanttina on *l*, *n* ja *r*, se assimiloituu passiivin tunnuksen heikon asteen klusiiliin kaltaiseksi (ns. *tulla*, *mennä*, *surra* -sääntö, ks. esimerkit kohdassa 3).

5) Vartalon loppuvokaali

Vartalon loppuvokaaleja *a* ja *ä* koskee yksittäinen, vain passiiviin kuuluva sääntö, jonka mukaan verbivartaloitten loppu-*a* tai *-ä* vaihtuu *e*:ksi (esim. *anna*- : *anne-taan*, *lämmittä-* : *lämmittäen*).

Näillä säännöillä morfeemianalyysi näyttää taulukon 1 mukaiselta.

Taulukko 1.

Passiivin morfeemianalyysi 1: historialliset morfeemit.

Vartalo	Passiivin tunnus indik. preesens	Persoona- päätte	Passiivin tunnus muut muodot	Tempus/ modus	Persoona- päätte
<i>sano</i>	<i>ta</i>	<i>an</i>	<i>tt</i>	<i>i</i>	<i>in</i>
<i>anne</i>	<i>ta</i>	<i>an</i>	<i>tta</i>	<i>isi</i>	<i>in</i>
<i>hakat</i>	<i>a</i>	<i>an</i>	<i>ta</i>	<i>ko</i>	<i>on</i>
<i>tarvit</i>	<i>a</i>	<i>an</i>	<i>ta</i>	<i>ne</i>	<i>en</i>
<i>haravoi</i>	<i>da</i>	<i>an</i>	<i>t</i>	<i>i</i>	<i>in</i>
<i>men</i>	<i>nä</i>	<i>än</i>	<i>tä</i>	<i>isi</i>	<i>in</i>
<i>pur</i>	<i>ra</i>	<i>an</i>	<i>t</i>	<i>i</i>	<i>in</i>
<i>sur</i>	<i>ra</i>	<i>an</i>	<i>ta</i>	<i>isi</i>	<i>in</i>

Vartaloa koskeva sääntö 1 on morfologian kurssin lähtökohta, josta morfeemi-analyysiä lähdetään tekemään. Suomessa tunnuksat ja päätteet liitetään sanan vartaloon; vartalo puolestaan saadaan, kun kaikki tunnuksat ja päätteet poistetaan (esim. Laaksonen & Lieko 1998: 27; Koivisto 2013: 98, 115; ISK 2004: § 54, 55).⁵ Jotta tästä kehästä pääsee eteenpäin, on tarkoituksenmukaista sopia tietyistä merkkimuodoista, joista saa aina esiin sanan vartalot. Relevantit vartalot ovat vokaali- ja konsonantti-vartalot. Verbeissä heikko vokaalivartalo saadaan aktiivin indikatiivin preesensin yksikön 1. persoonan muodosta, kun siitä poistetaan persoonapäätte, esim. *tee-n*, vahva vokaalivartalo aktiivin indikatiivin preesensin monikon 3. persoonan muodosta, esim. *teke-vät*, ja konsonanttivartalo aktiivin imperatiivin preesensin yksikön 3. tai monikon 2. persoonan muodosta, josta poistetaan imperatiivin tunnus, esim. *teh-köön*, *teh-kää* (esim. Laaksonen & Lieko 1998: 28).

Kielen historiallisia muutoksia saa syyttää siitä, että kaikissa taivutusmuodoissa vartalo ei kuitenkaan ole aivan sama kuin vokaali- tai konsonanttivartalo (esim. *anna-n* mutta *anne-taan*). Jos kuitenkin sovitaan, että analyysi lähtee merkkimuodoista ja niistä saatavista vokaali- ja konsonanttivartaloista (esim. peruskurssilla ”vartalot pelastaa” -sääntö), sovitaan samalla, että muunlaiset vartalot selitetään lisäsäännöillä (esim. vartalon loppuvokaalia koskeva sääntö 5). Näin on totuttu fennistiikassa tekemään myös silloin, kun on kyse säännönmukaisista morfofonologisista vartalonvaihteluista, esimerkiksi *i*-suffiksien aiheuttamasta vartalon loppuvokaalin vaihtelusta tai *t:s*-vaihtelusta. Esimerkiksi monikkovartalon ja imperfektivartalon (monikon ja imperfektin alivartalon) muodostus tapahtuu havainnoimalla sitä, mitä kussakin taivutustyyppissä tapahtuu vartalon loppuvokaalille, kun sitä seuraa suffiksi *i* (Laaksonen & Lieko 1998: 28, 36–40; Löflund, Rosenberg & Vuorsola 2010: 32; Koivisto 2013: 146).⁶

4.2 Vaihtoehto 2: konsonanttivartaloisten verbien kaksihakotteisuus

Vartaloita koskevia sääntöjä on edellä kaksi (1 Vartalo ja 5 Vartalon loppuvokaali), joista jälkimmäinen on yksinkertaisempi. Siinä kyse on yksittäisestä äännevaihtelusta, joka tulee ymmärrettäväksi kielihistorian kautta. Vartaloiden loppuvokaalin A:e-vaihtelun taustalla on passiivin synnyn historia. Passiivin esimuotoja on tehty A-vartaloi-sista verbeistä nimenomaan *-ettA*-johtimella, josta *e* on eräänlaisena linkkivokaalina jäänyt juuri tähän vartalotyyppiin (Lehtinen 1984: 29–31, 2007: 131). Monimutkaisempi vartaloasia liittyy kaksivartaloiisiin verbeihin, siis konsonanttivartaloiden tulkintaan.

Konsonanttivartalon käsite edellyttää, että sen perään liittyvä suffiksi on konsonantti-alkuinen (ISK 2004: § 55; Koivisto 2013: 105). Näinhän ei nykykielessä kaikissa passiivin muodoissa ole (esim. *hakat-aan*), mutta näin on ilmeisesti ollut: ”Konsonanttivartalon loppu-*t* ja passiivin tunnuksen *t* ovat fuusioituneet heikkoasteisissa muodoissa. Histo-

5. ISK 2004: § 54: ”Sanan taivutusmuoto koostuu vartalosta ja taivutustunnuksesta. Vartalo on siis se osa sananmuotoa, joka jää jäljelle kun taivutustunnukset erotetaan. Vartalo ja taivutustunnukset eivät aina erotu toisistaan yksiselitteisesti.”

6. ”Eräät tunnuksat muodostavat vartalon kanssa uuden vartalon, ns. alivartalon” (ISK 2004: § 54; ks. myös Koivisto 2013: 116). Kuitenkin myös alivartalon muodostus rakennetaan vokaali- ja konsonantti-vartaloista ja lisäsäännöistä.

riallisesti näin syntynyt yksinäis-*t* palautuu lyhytalkuiseen geminaataan (*vastat+a- < *vastaʔtaksen < * vastat+ta+kksen*).” (Laaksonen & Lieko 1998: 87, 122.)

Taivutustyyppikuvauksessa kaksivartaloiset verbit jaetaan kahteen päätyyppiin (Laaksonen & Lieko 1992: 72–73; ISK 2004: § 72–75). Passiivin hahmottamisen kannalta hankalammaksi osoittautuu tyyppi, jossa verbien A-infinitiivi (1. infiniitiivi) on muotoa *VtA* (esim. *tykätä, hillitä*) ja konsonanttivartalon lopussa on *t* (esim. *hakat-koon*, vrt. esim. *men-köön, pes-köön*). Ryhmä jakautuu kolmeen alatyyppiin: 1) Supistumaverbeissä vokaalivartalo on kaksi- tai useampitavuinen ja loppuu pitkään AA-yhtymään tai A-loppuiseen diftongiin, esim. *hakata : hakkaan : hakatkoon, hävetä : häpeän : hävetköön*. 2) Verbit, joiden vokaalivartalon lopussa on *itse* (*havaita : havaitse-n : havaitkoon*). 3) Verbit, joiden vokaalivartalon lopussa on *ne* (*kyetä : kykene-n : kyetköön*).

Historiallisesti selittäen näiden verbien vartalon ja passiivin rajalla on siis lyhytalkuisesta geminaatasta reanalysoitu yksinäisdentaali. Synkronisesti sananmuotojen on esitetty olevan kaksihahmotteisia: esim. *hypä=t=ty, hypä=t=ä-än, hypä=t=t-i-in* (ISK 2004: § 55, 59; Karlsson 1983: 297). Merkki = tarkoittaa ISK:ssa vartalon ja tunnuksen rajakohdan kaksitulkintaisuutta, jolloin morfeeminraja voi olla kummalla puolella tahansa, siis joko *hypät-ään, hypät-tiin* tai *hypä-tään, hypä-ttiin*.

Kaksihahmotteisuuden historiallisena taustana on konsonanttivartaloisuuden väistymistendenssi (ks. esim. Paunonen 2003: 201–207; Laalo 2011: 229–231)⁷. Passiivin lisäksi on muitakin kategorioita, joissa supistumaverbien vartalon ja tunnuksen suhde on nykykielessä samalla tavoin monitulkintainen. Muita tällaisia muotoryhmiä ovat A-infinitiivi (1. infiniitiivi, esim. *haluta*), E-infinitiivi (2. infiniitiivi, esim. *halutessa*), NUT-partisiippi (2. partisiippi, *halunmut*), potentiaali (*halunnee*) ja imperfekti (*halusi*). ISK (2004: § 59) katsoo, että supistumaverbeillä imperatiivin tunnusta edeltävä *t* on ”kiistatta osa vartaloa”, mutta kaikissa edellä luetelluissa muotoryhmissä kyseinen *t* sekä sen assimiloitunut vastine *n* voidaan analysoida vartalon loppuäänteiksi (*halun-nut, halun-nee, halut-tu, halut-a*) tai *t-* ja *n-*aines voidaan hahmottaa vartalon loppukonsonantin ja tunnuksen *t:n* yhteensulaumaksi, esim. *hypä=t=ä-än, hypä=t=ä, hypä=t=e-ssä; hypä=n=nyt, hypä=n=nee*.

Perinteinen konsonanttivartaloinen analyysitapa on perusteltu nimenomaan kielihistoriallisen tiedon pohjalta. Kaksihahmotteisuudesta on puolestaan todisteita nykykielen variaatiossa: eräissä murteissa supistumaverbien taivutus on toiminut mallina yksivartaloistenkin verbien imperfektille (esim. *sanosi*) ja NUT-partisiipille (esim. *sanonnu*), ja samanlaisia esimerkkejä on myös lapsenkielestä (imperfektistä ks. esim. Laalo 2011: 197–199 ja siinä mainittu kirjallisuus). Tällainen variaatio siis omalta osaltaan osoittaa, että muodot ovat liikkeessä. Kiinnostavaa myös passiivin tulkinnan kannalta on, että muodostussääntöjen kannalta hankala supistumaverbien taivutustyyppi on kielenkäyttäjien kannalta ilmeisen helposti prosessoitava taivutustyyppi. Tästä on osoituksena muun muassa se, että nykysuomessa supistumaverbien taivutustyyppi on produktiivinen, ja vanhat supistumaverbit toimivat malleina kieleen tuleville uusille verbeille (ks. Karlsson 1983: 209, 213–214; Räisänen 1987), esim. *googlata : googlaan : googlatkaa : googlasin*.

7. Lapsenkielestä on esimerkkejä vokaalivartaloisten passiivimuotojen (esim. *juoksetaan, häiritsetään*) yllileistämisestä tietystä kielenoppimisen vaiheesta (Laalo 2011: 236–241).

Supistumaverbien jäsennysohjelmien kautta päästään siis tarkastelemaan muutoksen mekanismeja: reanalyysii eli prosessia, jossa muotoja aletaan tulkita uudella tavalla (esim. *hakat-a* > *haka-ta*) ja analogiaa eli yleistämistä (esim. koska *hakkasi* niim myös *sanosi*). Reanalyysi usein tuottaa monimutkaisuutta, jota analogiset muutokset voivat tasoittaa. (Reanalyysistä ja analogiasta ks. esim. Paunonen 1976, 2003; Räisänen 1978; Lindgren 1992; Onikki 1997; Salminen 1997, 2001: 183–191.)

Samalla variaatio osoittaa, että diakronia ja synkronia eivät ole dikotomia. Supistumaverbien jäsennysohjelmät ja verbityypin analogiavaikutukset ovat synkronisia siinä mielessä, että puhujayhteisöt ratkovat niitä juuri nyt, ja historiallisia, koska muotojen kaksihakmotteisuus on osa kantasuomeen asti ajoittuvaa muutosketjujen (ks. esim. Paunonen 2003: 190–191) sarjaa. Historiallinen muutos jossakin kohtaa järjestelmää vaikuttaa muuallekin kieleen.

Muutosketjut omalta osaltaan selittävät nykymuotoja, mutta supistumaverbien ja muiden *VtA*-verbien konsonanttivartalon loppu-*t*:n kohdalla synkroninen ja diakroninen selittäminen voivat päättyä eri tulokseen. Historiallisesti *t* on puoliksi vartaloa, puoliksi tunnusta, mutta koska morfeemianalyysi operoi foneemitasolla, olisi *t* segmentoitava kokonaisuena. Esimerkiksi passiivin tunnusvarianttien listauksissa (kuten opetuksen tarpeisiin tai kieliteknologisiin sovelluksiin) puolikkaat ja sulautuneet passiivin tunnukset eivät ole ihanteellisin ratkaisu. Jos kaksihakmotteisuuden ajatusta viedään pitemmälle, on hyväksyttävä tulkinta, että kyseisten muotojen tunnuksetkin ovat kaksihakmotteisia. Näin on esitetty ISK:ssa, jossa *hakata*-tyypin verbeillä tunnukset ovat muotoa (*t*)*A* : (*t*)*t* (2004: § 110). Opetuksen kannalta ratkaisu on enemmän hankala kuin helppo, varsinkin kun passiivi ei ole ainoa tunnus, joka kyseisissä verbityypeissä tuottaa monitulkintaisuutta.

Seuraavaksi tarkastelen vaihtoehtoa, jossa kyseiset konsonanttivartalot on analysoitu toisin.

4.3 Vaihtoehto 3: taivutustyyppit

Kaksi edellistä analyysitapaa perustuvat ajatukseen vartaloista taivutuksen lähtökohtana. Toinen tapa kuvata taivutusta on lähteä suoraan taivutustyypeistä ja käsitellä kompleksisuutta ja hankaluutta niiden kautta. Kokeilen seuraavaksi vaihtoehtoa, jossa lähtökohdaksi otetaan taivutustyyppit ja päätetään, että luontevin kuvaus on esittää kaikkien *VtA*-verbien kohdalla *t* osana passiivin tunnusta. Silloin morfeemianalyysi näyttää taulukon 2 mukaiselta.

Tarkastelen taulukon 2 mukaisen analyysin seurauksia vertaamalla kuvausta sääntö säännöltä analyysivaihtoehtoon 1.

1) Vartalo

Jos historiallisen konsonanttivartalon loppu-*t* analysoidaan passiivin tunnukseksi, saadaan eri verbityypeistä varsin samannäköisiä passiivimuotoja. Siis kun kerran *sano-taan* : *sano-ttiin* niim myös *hypä-tään* : *hypä-ttiin* tai *koo-taan* : *koo-ttiin*. Seuraava kysymys on, mitä ovat *hypä-* ja *koo-*.

Taulukko 2.

Passiivin morfeemianalyysi 2: taivutustyypeistä lähtevä analyysi.

Verbityypit ⁸	Vartalo	Passiivin tunnus indik. preesens	Persoona-pääte	Passiivin tunnus muut muodot	Tempus/modus	Persoona-pääte
VA-verbit	<i>sano</i> <i>anne</i>	<i>ta</i> <i>ta</i>	<i>an</i> <i>an</i>	<i>tt</i> <i>tta</i>	<i>i</i> <i>isi</i>	<i>in</i> <i>in</i>
Supistuma-verbit	<i>haka</i>	<i>ta</i>	<i>an</i>	<i>tta</i>	<i>ko</i>	<i>on</i>
itA-verbit	<i>tarvi</i>	<i>ta</i>	<i>an</i>	<i>tta</i>	<i>ne</i>	<i>en</i>
da-verbit	<i>haravoi</i>	<i>da</i>	<i>an</i>	<i>t</i>	<i>i</i>	<i>in</i>
stA-, lA-, nA, ja rA-verbit	<i>men</i> <i>pur</i> <i>sur</i>	<i>nä</i> <i>ra</i> <i>ra</i>	<i>än</i> <i>an</i> <i>an</i>	<i>tä</i> <i>t</i> <i>ta</i>	<i>isi</i> <i>i</i> <i>isi</i>	<i>in</i> <i>in</i> <i>in</i>

Ratkaisulla on dramaattiset seuraukset morfologian peruskurssin kannalta, sillä se rikkoo sopimuksen siitä, että morfeemianalyysi on aina mahdollista perustaa sovituihin merkkimuotoihin ja niistä löytyviin vokaali- ja konsonanttivartaloihin. Taulukossa 2 vartaloita onkin nyt enemmän, koska jaottelu seuraa taivutustyypejä: vokaali- ja konsonanttivartalon lisäksi mukaan tulee supistumaverbeissä ja muissa *VtA*-tyypeissä erityinen vartalo *haka*-, joka ei ole kuitenkaan merkkimuotojen kautta löytyvä vokaalivartalo (joka olisi muotoa *hakkaa*-).

Kun katsotaan taivutusta laajemmin, merkkimuodoista ei suoraan saa kaikkia sananmuotoja ilman lisäsääntöjä. Siksi on käytännöllistä ajatella, että tietyissä taivutusmuodoissa esiintyy merkkimuotojen lisäksi myös muita vartalovariantteja, esimerkiksi supistumaverbien *hakan*- ja *hakka(s)*- (Koivisto 2013: 114). Näin ollen hyväksytään lisää sääntöjä vartalonmuodostukseen. Koivisto ei kuitenkaan mainitse vartalotyyppiä *haka*-, ja kirjan esityksen mukaan passiivimuodot perustuvat konsonanttivartaloon (mts. 110). Kuten todettua, ISK (2004: § 59) esittää passiivin yhteydessä kaksitulkitaisen vartalon *haka=t* (ja vastaavasti imperfektissä *hakka=s*).

Vaihtoehtoon 1 verrattuna voidaan ajatella, että taivutus monimutkaistuu, koska vokaali- ja konsonanttivartalot eivät enää ole passiivin lähtökohta, vaan mukaan tulevat verbityypit (ja niihin liittyvä taivutustieto). Johdonmukaisimmin tällainen lähestymistapa näkyy Karlssonilla (1983: 211–214), joka ryhmittelee verbit viiteen taivutustyyppiin ja tuottaa taivutusmuodot erilaisilla morfologisilla operaatioilla, kuten vartalonmuodostussäännöillä. *VtA*-verbeillä passiivin tunnus laukaisee vartalon tyyppiä *haka*-, *tarvi*- (mts. 297, 299).

2) Tunnus

Taulukon 2 mukaisen jäsenyyksen yksi selvä etu on tunnusten variaation yksinkertaistuminen, sillä variantti A jää pois listalta (ks. esim. Karlsson 1983: 299). Tunnus on myös ”yhtenäisempi”, sillä siinä on aina jokin dentaali tai sen assimiloitu-

8. Ks. Laaksonen & Lieko 1998: 65–66, ISK 2004: § 71–75.

nut edustaja.⁹ Passiivin persoonapäätte voidaan indikatiivissa tulkita kokonaisena nipputunnuksena (ISK 2004: § 110).

Taulukon 2 perusteella pitkän ja lyhyen tunnusvariantin täydennysjakaumaa pitää kuitenkin korjata. Pitkä tunnus (*tt* : *tA*) liittyy nyt yksivartaloisten, vartaloltaan lyhyeen vokaaliin loppuvien *VA*-verbien (*sanoa*) lisäksi supistumaverbeihin ja muihin *VtA*-verbeihin. Lyhyt tunnus (*t* : *dA/lA/rA/nA*) jää muille konsonanttivartaloille sekä edelleen yksivartaloisille pitkään vokaaliin tai diftongiin päättyville verbeille. Näin myös sääntö 2 monimutkaistuu taivutustyyppien verran.

Toinen kysymys on, onko nykykielen kannalta syytä pitää kiinni jaosta pitkään ja lyhyeen tunnukseen, eikä se olekaan esillä Karlssonilla (1983) tai ISK:ssa. Jaon historiallinen pohja on passiivin rekonstruoiduissa lähtömuodoissa: passiivi on kehittynyt kahdesta alun perin kausatiivisesta johtimesta *ttA* ja *tA*, ja ero on ollut näkyvässä kahdena eri tunnusvarianttina (Lehtinen 1984, 2007: 132).¹⁰

3) Tunnusten astevaihtelu

Tunnusten astevaihtelun idea pysyy samana: vain indikatiivin preesensissä on heikko aste. Passiivin tunnuksen astevaihteluhan on opiskelijoille tuttu jo äännevaihteluiden yhteydestä, jolloin on todettu vaihtelun poikkeuksellisuus passiivimuodoissa (vahva aste imperfektissä, vaikka kyse on umpitavusta) sekä astevaihtelun luonne nykysuomessa morfologisena ilmiönä.

4) Tunnuksen assimilaatio

Tunnuksen assimilaatiosääntö *tulla*, *mennä*, *surra* -tyyppisten verbien yhteydessä säilyy ennallaan. Assimilaatio on yksi *tulla*-verbityypin kriteereistä.

5) Vartalon loppuvokaali

Vartalon loppu-A vaihtuu *e*:ksi vain *antaa*-tyypissä eli ”aidoissa” vokaalivartaloissa, sääntö ei koske *VtA*-verbien *hypä*-vartaloa. Sääntöön tulee siis lisää muutettavaa.

Vaihtoehto 3 tarttuu siis *VtA*-verbien monimutkaisuuteen ja ratkaisee sen toisin kuin vaihtoehdot 1 ja 2. Taivutustyyppien erilainen tulkinta muuttaa myös passiivin tunnuksen muodostussäännöt. Myös passiivin tunnusten listaus muuttuu. Suurin ero ”perinteiseen” analyysiin koskee yleisesti vartaloitten ideaa. Vartaloita ja vartalonmuodostussääntöjä tulee lisää, sillä vartaloitten ja tunnusten jakauman kohdalla mu-

9. Vaikka ISK lähtee konsonanttivartaloitten passiivimuotojen kaksihakotteisuudesta, ISK:n (2004: § 110) kuvaus kuitenkin tavallaan säilyttää tunnusallomorfien lukumäärän, sillä kaksihakotteisissa vartalotyypeissä myös tunnukset esitetään kaksihakotteisina, siis preesensissä muotoa (*t*)*A* ja imperfektissä (*t*)*t*.

10. Lehtisen (1984: 28) mukaan *ttA* on alkuperäisempi ja lyhyt johdin *tA* myöhempi. Ennen myöhäiskantasuomea jakauma olisi ollut yksinkertaisempi: *ttA* vokaalivartaloitten ja *tA* konsonanttivartaloitten jäljessä. Konsonanttivartaloita verbityyppinä on ollut enemmän, sillä ”kaikki *i*-loppuiseen diftongiin päättyvät ja yksitavuisista verbinvartaloista useimmat muutkin ovat entisiä konsonanttivartaloita”. (Mp.)

kaan tulee myös taivutustyyppin käsite. Kuvaus onkin kaiken kaikkiaan vartaloiden kohdalla sekä kompleksisempi että hankalampi kuin vaihtoehto 1. Toisaalta taivutustyyppit sisältävät myös tätä vartalotietoa. Vaihtoehtojen tarkastelu on hyvä päättää tutustumalla S2-kuvaukseen, joka ottaa taivutustyyppit lähtökohdaksi, mutta päättyy silti toisen näköiseen kuvaukseen.

4.4 Vaihtoehto 4: suomi vieraana kielenä -opetuksen näkökulma

Vartaloista lähtevää prosessointia on purettu erityisesti S2-puolella, jossa on selvästi määriteltävissä oleva tavoite kuvaukselle: oppia mahdollisimman helposti muodostamaan muotoja, joilla voi välittää merkityksiä. Kielioppityöryhmän mietinnössä (*Kieli ja sen kieliopit* 1994: 229) passiivi mainitaan yhtenä niistä kielioppiseikoista, joiden S2-opetuksessa voidaan poiketa oikeasta kuvauksesta, toisin sanoen jaosta historialliseen vartaloon ja taivutuspäätteeseen. Mietinnön mukaan passiivin muodostus voidaan useimmissa verbiryhmissä opettaa perusinfinitiivin avulla, ja mietintö suosittaa (mp.) myös supistumaverbien imperfektin tunnuksiksi S2-opetuksessa *-si* eli jaoks *hyppä+si+n*.

Tarkastelen seuraavaksi sitä, miten passiivin muodostus esitetään muutamissa suomen kieliopin S2-kuvauksissa: tarkastelen erityisesti Leila Whiten (2001) ja Fred Karlssonin (1982) esityksiä. En siis pohdi sitä, miten passiivi varsinaisesti opetetaan (eri oppimis- ja kielinäkemyksistä S2-opetuksessa ks. Aalto, Mustonen & Tukia 2009) tai mitä erilaisia passiivin kuvauksia S2-opetuksessa on käytössä.

1) Vartalo

Passiivin muodostus lähtee S2-kuvauksen mukaisista verbityypeistä (ks. taulukko 3; tyypittely on periaatteessa sama kuin esim. Laaksonen & Liekon 1998: 65–66). Taivutusmuodon pohjana on kolme eri muotoa: Verbityypissä 1 (esim. *sanoa, lähteä, maksaa*) passiivin eri muodot tehdään yksikön 1. persoonan vartalosta, esim. *sano-n* → *sano-taan, sano-ttiin*. Muiden verbityyppien passiivimuodon pohjalla on A-infinitiivi: Passiivin preesens tehdään A-infinitiivistä, esim. *tehdä* → *tehdä-än, hypätä* → *hypätä-än*. Passiivin imperfekti tehdään *infinitiivivartalosta*, joka saadaan, kun A-infinitiivi tunnus poistetaan, esim. *teh-dä* → *teh-tiin, hypät-ä* → *hypät-tiin*. Verbityypissä 1 vartaloon liitetään passiivin tunnuksen ja persoonapäätteen yhdistelmä *tAAn : ttiin*. Muissa verbityypeissä passiivin merkitystä kantaa preesensissä *An* ja imperfektissä *tiin*. (Karlsson 1982: 170; White 2001: 207–210.)¹¹

11. Karlssonin S2-oppikirjassa (1982) passiivin muodostamisesta näytetään kaksi lähestymistapaa. Aluksi annetaan yleiskuva diakronisesti motivoitusta morfeemianalyysistä, mutta passiivin muodostaminen esitetään varsinaisesti taivutustyyppien kautta. Kuvauksen perustelu on kirjoitettu auki, toisin kuin yleensä fennistisissä oppikirjoissa: "Jatkossa passiivimuotojen muodostamista ei kuitenkaan kuvata päätteiden liittämisenä --. Sen sijaan käytetään muutamia 'kiertoteitä', jotka ovat olemassa siksi, että passiivi sattuu muistuttamaan eräitä jo käsiteltyjä muotoja, erityisesti infinitiiviä. Tällä tavoin monet passiivin mutkikkaista äännevaihteluista voidaan johtaa automaattisesti." (Mts. 170.) Löflund ym. (2010: 60, 73) esittävät molemmat tavat muodostaa passiivi, mutta eivät kommentoi kuvausten eroja.

Taulukko 3.

Passiivin muodostus S2-oppikirjassa (White 2001: 207–210; ks. myös Löflund, Rosenberg & Vuorsola 2010: 73).

	Verbityyppi 1	Verbityypit 2–6
Indikatiivin preesens	Yks. 1. persoonan vartalo + <i>tAAn</i> <i>sano-taan</i> <i>anne-taan</i>	A-infinitiivi + <i>An</i> <i>hakata-an</i> <i>tarvita-an</i> <i>haravoida-an</i> <i>tulla-an</i> <i>mennä-än</i> <i>surra-an</i>
Indikatiivin imperfekti	Yks. 1. persoonan vartalo + <i>ttiin</i> <i>sano-ttiin</i> <i>anne-ttiin</i>	Infinitiivin vartalo + <i>tiin</i> <i>hakat-tiin</i> <i>tarvit-tiin</i> <i>haravoi-tiin</i> <i>tul-tiin</i> <i>men-tiin</i> <i>sur-tiin</i>

Passiivimuodon rakentaminen nojaa siis abstraktin taiputusvartalon käsitteen sijaan merkitykselliseen kielenyksikköön (muodon ja merkityksen kombinaatioon), joka lisäksi on sanakirjamuoto. Verbityypeissä 2–6 passiivimuodon pohja on preesensissä A-infinitiivi ja muissa muodoissa infiniitivivartalo.

Se monimutkaisuus, joka S₁-puolella käsitellään tunnusten allomorfiassa ja vartalon ja tunnuksen välisen rajan rajankäynnissä, ratkaistaan tällaisessa S₂-kuvauksessa A-infinitiivin ja verbityyppien yhteydessä. Samoin kuin S₁-puolella myös S₂-kuvauksessa verbit jaetaan taiputustyyppeihin A-infinitiivin ja persoonataivutuksen perusteella. Verbintaivutuksen perustana on kaksi vartalotyyppiä: *infinitiivivartalo*, joka saadaan A-infinitiivistä poistamalla A-infinitiivin tunnus (taulukko 4), ja *taiputusvartalo*, joka saadaan indikatiivin preesensin persoonataivutusmuodoista (esim. *ota-n*, *otta-vat*).

Taulukko 4.

Verbityypit ja niiden infiniitivartalot (White 2001: 152).

	A-infinitiivi	Infinitiivivartalo
Tyyppi 1	<i>sano-a</i>	<i>sano-</i>
Tyyppi 2	<i>juo-da</i>	<i>juo-</i>
Tyyppi 3	<i>ajatel-la</i> <i>men-nä</i> <i>pes-tä</i>	<i>ajatel-</i> <i>men-</i> <i>pes-</i>
Tyyppi 4	<i>tavat-a</i>	<i>tavat-</i>
Tyyppi 5	<i>tarvit-a</i>	<i>tarvit-</i>
Tyyppi 6	<i>vanhet-a</i>	<i>vanhet-</i>

Tyypissä 1 ja 2 infinitiivivartalo on siis samanlainen kuin vahva vokaalivartalo. Toisin sanoen vaihtoehdon 1 (alaluku 4.1) kaltaiset vartalot tulevat vastaan tässäkin kuvauksessa mutta mutkan kautta: vokaalivartalo valikoituu taivutusvartaloksi, ja mahdollinen konsonanttivartalo toimii infinitiivivartalona. Merkittävä ero tässä oppikirjassa on, että konsonanttivartalon muoto haetaan infinitiivivartalosta toisin kuin S₁-puolella.¹²

2) Tunnus

Passiivin tunnusvariantteja on tässä kuvauksessa huomattavan vähän: passiivin preesensissä *tAAn*, *An*, imperfektissä *ttiin* ja *tiin*. Historiallista persoonapäätettä ei eroteta tunnuksesta, ja se voi jopa yksinään olla passiivin merkinä sananmuodossa (esim. *tulla-an*). Jossain määrin kuvausta mutkistaa konditionaali (ja marginaalinen potentiaali), jossa modustunnus tulee passiivin tunnuksen ja historiallisen persoonapäätteen väliin. Kompleksisuuden kuvaus ratkaistaan niputtamalla (historialliset) morfeemit yhteen. Tyypissä 1 taivutusvartaloon lisätään *ttAisiin*, muissa tyypeissä infinitiivin vartaloon lisätään *tAisiin*, esim. *sano-ttisiin*; *teh-täisiin*, *tavat-täisiin*.¹³

3) Tunnuksen astevaihtelu

Tunnuksen konsonantin vaihtelua preesensin ja imperfektin muodoissa ei kuvata astevaihteluna vaan geminaatan ja yksinäiskonsonantin vaihteluna (White 2001: 210).

4) Assimilaatio

Assimilaatiotapaukset sisältyvät verbityyppiin 3 (*mennä*, *ajatella*). Assimilaatio ilmiönä opetellaan taivutustyyppin ominaisuutena ja sovelletaan sieltä kaikkiin esiintymäympäristöihinsä eli passiiviin, A- ja E-infinitiiveihin ja NUT-partisiippiin (ks. ISK 2004: § 57).

5) Vartalon loppuvokaali

Verbivartaloiden loppu-A:n vaihtuminen e:ksi ennen passiivin tunnusta sisältyy erityissääntönä tyyppin 1 verbien (esim. *antaa* : *annetaan*) taivutukseen.

A-infinitiivin ja passiivin välinen yhteys on tuotu esiin lapsenkielen tutkimuksessa (Niemi & Niemi 1985: 164; Riionheimo 2002: 64–65), ja muotojen välillä on ollut liikkettä myös passiivin aiemmassa historiassa, kun passiivin tunnusvarianttien jakauman periaatteet ovat alkaneet hämärtyä. Lehtisen (1984: 18–19, 21, 26) mukaan itämerensuomessa on esiintynyt ”yksinkertaistumisanalogoita”, joissa passiivin muodostus on pyritty perustamaan A-infinitiiviin.¹⁴

12. A-infinitiivillä on imperatiiviin verrattuna kompleksinen tunnusallomorfia, joten äidinkielen lie-
nee helpompi käyttää imperatiivia konsonanttivartalon merkkimuotona.

13. Puhutussa supisuomessa konditionaalissa usein persoonapäätte jää pois, siis *tehtäis*, *sanottais*,
jolloin passiivia jää ilmaisemaan vain *tA* : *ttA*.

14. Esimerkiksi vanhassa kirjasuomessa on harvinaisia muotoja tyyppiä *laskian* 'lasketaan', *käskiän*
'käsketään' (Lehtinen 1984: 26).

5 Kompleksista vai hankalaa? Kokoavaa tarkastelua

Olen edellä tarkastellut neljää passiivin kuvaustapaa. Tarkastelun innoittajana ovat olleet erityisesti yliopiston suomen kielen morfologian kurssien keskustelut sääntöjen monimutkaisuudesta ja oikeista vastauksista. Pohdin vielä lyhyesti sitä, miltä eri analyysivaihtoehdot näyttävät morfologian kurssin kannalta, suhteessa kompleksisuuteen, hankaluuteen sekä synkroniseen ja diakroniseen selittämiseen.

Nyky-suomen passiivi on kompleksinen ja kuvauksen kannalta hankala kategoria, ja sitä voi analysoida useammalla tavalla. Passiivimuodon tunnisteina on edellä esitetty hyvin erinäköisiä elementtejä:

- passiivin historiallinen tunnus: *sano-ta-an*, *sano-tt-i-in*
- passiivin historiallinen tunnus ja persoonapäätte nipputunnuksena: *sano-taan*, *sano-ttiin* (imperfektin *i:n* esittäminen vaihtelee)
- passiivin restrukturoitunut tunnus: *haka-taan* (~ *ta-an*), *haka-ttiin* (~ *tt-i-in*)
- pelkkä persoonapäätte: *tehdä-än*
- passiivin konditionaalin nipputunnus: *sano-ttisiin*
- puhutussa kielessä passiivin konditionaalissa pelkkä tunnus: *teh-tä-is*.

Vaihtoehto 1 (vartalot ja historialliset tunnukset) on perinteisin kuvaustapa. Fennistiikassa on pidetty tärkeänä opettaa nykymuotoja diakronian kautta. Tällöin ajatellaan, että on mahdollista syvällisemmin ymmärtää ja selittää nykykielen muotojen rakentumista sekä variaatiota. Diakroninen näkökulma usein auttaakin ymmärtämään synkronisen tason monimutkaisuutta osoittamalla kompleksisuuden muutosprosessien lopputuloksiksi. Historian ja muutosketjujen näkökulmasta kielessä ei ole niinkään poikkeuksia, mutta kielessä voi olla monimutkaisuutta, joka on kehittynyt hiljalleen erilaisten yksittäisten muutosten tuloksena. Historiallisesti ”oikeiden” morfeemien tunnistaminen on tarpeen passiivin merkityksen ymmärtämisessä; esimerkiksi se, että muoto sisältää persoonapäätteen, selittää sen sopivuutta monikon 1. persoonan muodoksi (ks. esim. Shore 1986: 26–28; Makkonen-Craig 2005: 19). Historiallisia tunnuksia tarvitaan myös passiivin elementtien tunnistamiseksi muista muotoryhmistä. Lingvistisen analyysin periaatteita on, että sanan morfeemirakenne motivoi sen merkitystä (esim. Koivisto 2013: 10). Toisaalta sanan morfeemirakennekin voi olla liikkeessä ja erilaisten uudelleenjäsenysten tuloksena muuttua ajan kuluessa. Tämä ei kuitenkaan kumoa morfeemin – sanan pienin merkitysyksikkö – asemaa sanan rakenteen kuvauksessa, kunhan nähdään käsitteen dynaamisuus, esimerkiksi morfeemien kyky reanalysoitua ja niputtua.

Vaihtoehdon 1 vartaloanalyysi lähtee sovituista vokaali- ja konsonanttivartaloista. Tapa sopii äidinkielen puhujan morfeemianalyysin työkaluksi melko hyvin. Mekaanisen, merkkimuotoihin perustuvan ”vartalot pelastaa” -sopimuksen hyvä puoli on se, että opiskelija saa vähän muistia kuormittavan lähtökohdan kaikkien muotojen analysoinnille. Kun löytää merkkimuotojen kautta mahdolliset vartalot ja vertaa niitä analysoitavaan sananmuotoon, josta äidinkielen kielitajulla osaa erottaa melko tarkkaan kieliopilliset morfeemit, voi yleensä päätellä, onko vartalossa tapahtunut jotakin, jonka seurauksena kyseisessä kategoriassa voidaan puhua alivartalosta. Vaihtoehto 1 on siis

hiukan paradoksaalisesti analyysitapa, joka ei välttämättä edellytä laajoja taustatietoja kielen historiasta tai nykyisestä variaatiosta.

Vaihtoehto 2 (konsonanttivartaloiden kaksihakmoteisuus) on oikeastaan huomio siitä, että tietyt muotoryhmät ovat nykykielessä monitulkintaisia ja se vaikuttaa myös taivutustunnusten jakaumaan. Morfologian kurssin kannalta varsinkin supistumaverbien taivutuksen problematiikka on kiinnostava teema. Supistumaverbien kautta hahmottuu kielen järjestelmäluonne: pieni muutos jossakin voi vaikuttaa suuresti muualla, ja reanalyysi ja analogia jäsentävät taivutusparadigmoja.

Vaihtoehdot 3 (taivutustyyppit) ja 4 (S₂) ovat synkronisen tason kuvauksia, joilla on keskenään eri tavoite. Vaihtoehto 3 on lähimpänä prosessuaalista morfologiaa. Taivutuksen lähtökohta on enemmän tai vähemmän abstrakteissa muodoissa, joiden järjestymistä kuvataan erilaisilla morfofonologisilla säännöillä. Lisäksi otetaan huomioon paradigmojen rakentuminen ja erilaisten analogioiden vaikutus muotojen jäsentymiseen (Karls-son 1983: 190). Yleensä pyritään rakentamaan taivutusjärjestelmän kuvaus, joka olisi ekonominen mutta samalla kielen prosessoinnin kannalta realistinen. Tavoitteena voi olla yhteensopivuus esimerkiksi psyko- tai tietokone-lingvistiikan kanssa. – Vaihtoehto 3 on diakronista selittämistä (vaihtoehto 1) hankalampi siinä mielessä, että taivutusvartaloiden tuottamiseen tarvitaan lisäsääntöjä. Toisaalta taivutustyyppien hyödyntäminen havainnollistaa sitä, minkälaisiin verbeihin taivutustunnusten mahdolliset hankaluudet liittyvät.

S₂-kuvauksella on helposti nähtävä tavoite: tuottaa tietoa vieraan kielen opetuksen tarpeisiin. Passiivin tunnusvarianteissa on luovuttu ”oikeasta” passiivin tunnuksen erottamisesta, ja muodon merkitystä voi kantaa jopa historiallinen passiivin persoonapäätte (*tehdä-än*). Tavoitteena ei ole morfeemianalyysi eikä kokonaiskuvan luominen passiivin allomorfiasta, joten verbien taivutusparadigmoista lähteminen on tarkoituksenmukaista. Kuvaus on tässäkin vaihtoehdossa suuntaista (vartaloista lähtevää), mutta taivutusparadigmojen mukana sanahahmot ja mallit ovat korosteisesti mukana. Monimutkaisuuden kannalta S₂-kuvaus eroaa muista siinä, että vaikeimmat opeteltavat asiat on sijoitettu verbien taivutustyyppisiin ja erityisesti A-infinitiivin rakenteeseen. Tämän jälkeen passiivin muodostus on verraten yksinkertaista.

Lyhytkin katsaus muutamaan erilaiseen analyysitapaan nostaa esiin monenlaisia kysymyksiä morfologisesta selittämisestä. Morfologian peruskurssilla kannattaa käyttää hiukan aikaa jonkin taivutus- tai johto-ongelman eri analyysitapojen vertailuun. Vertailu ja analyysistä keskusteleminen tekee näkyväksi sitä, että monimutkaisuutta ei voi kokonaan poistaa, vaan sitä asettuu eri määriin eri kohtiin. Samalla havainnollistuu se, että kuvauksilla voi olla eri tavoitteet, jolloin analyysikin muuttuu.

6 Kielen ammatillaiseksi

Peruskurssi on johdatus tieteenalaan, sen periaatteisiin ja tapaan tehdä tiedettä, eikä sen tärkeyttä opinnoissa voi liikaa korostaa. Toisaalta se on tärkeä myös tieteenalan kannalta. Peruskurssilla jatkuvasti testataan ja pohditaan alan vakiintuneita käsitteitä, metodeita, aiheita ja rajauksia, havaitaan tradition hyviä ja huonoja puolia. Siksi peruskursseja on myös yhä uudelleen suunniteltava, niistä on keskusteltava ja niiden tavoitteita mietittävä.

Nykyiset yliopistopedagogiset suuntaukset korostavat sitä, että oppimistavoitteet kannattaa rakentaa ensin opittavien taitojen ja tietojen kautta, vasta sitten on aika miettiä kurssien sisältöasioita (esim. Biggs & Tang 2007; Nevgi & Lindblom-Ylänne 2009a: 139–141; W5W2 2009). Myös fennistiikassa oppimistavoitteita on hyvä aika ajoin miettiä juuri taitoina. Esimerkiksi on syytä välillä tarkistaa, mitä kulloinenkin sukupolvi tarkoittaa lingvistikalla ”ymmärtämisellä” ja ”selittämisellä”. Yliopistot kouluttavat asiantuntijoita monikulttuuriseen ja moniarvoiseen yhteiskuntaan, esimerkiksi opettajiksi monikielistyvään kouluun tai erilaisiin viestinnän ja tiedonvälityksen tehtäviin. Näissä töissä tarvitaan taitoa hallita kompleksisuutta, hankaluutta ja moniäänisyyttä. Tätä oppii morfologian peruskurssilla.

Peruskurssi antaa sekä kielen analyysin taitoja että yleisiä humanistin asiantuntijataitoja. Kurssin käyneellä on ymmärrys suomen kielen rakenteesta ja kyky analysoida sitä. Kurssi opettaa näkemään kielen dynaamisena järjestelmänä, johon kuuluu myös muutos ja vaihtelu; kurssilta saa esimerkiksi välineitä ymmärtää yleiskielen vastaisia muotoja. Vähintään yhtä tärkeitä ovat yleisemmät taidot. Nähdäkseni yksi tärkeimmistä on taito käsitellä monimutkaisuutta. Kielen ammattilainen hallitsee laajoja kokonaisuuksia, näkee osa-alueiden keskinäisiä kytköksiä ja syuseuraussuhteita. Hänellä on myös näkemys siitä, miten tieteelliset kuvaukset ovat aina näkökulmaan ja tavoitteisiin sidottuja ja niistä voi ja pitää keskustella.

Lisäksi modernit oppimisnäkemykset painottavat oppimisen sosiaalisuutta ja kontekstuaalisuutta. Esimerkiksi koulut voivat toimia ”tiedonrakentamisen” yksikköinä, joissa opiskelijat yhdessä opettajien kanssa tuottavat uutta tietoa ongelmalähtöisillä prosesseilla, joissa opiskelijoilla on aktiivinen rooli tiedon rakentajina ja oppimisprosessin suunnittelijoina (esim. Bereiter 2002). Fennistiikka on oppiaineena jo lähtökohtaisesti ongelmalähtöistä, ja opetuksessa on jatkuvasti läsnä aineiston analysointi ja analyseistä keskusteleminen. Myös morfologian kurssin harjoitustehtävien äärellä on hyvä tilaisuus kuulostella, mitä ajatuksia tehtävät herättävät. Analyysiharjoituksetkin ovat tutkimuksia, ja tutkiminen syntyy kysymisestä.

Lähteet

- AALTO, EIJA – MUSTONEN, SANNA – TUKIA, KAISA 2009: Funktionaalisuus toisen kielen opetuksen lähtökohtana. – *Virtittäjä* 113 s. 402–422.
- ANDERSON, STEPHEN R. (painossa a): Dimensions of morphological complexity. – Matthew Baerman, Dunstan Brown & Greville G. Corbett (toim.), *Understanding and measuring morphological complexity*. Oxford: Oxford University Press. http://cowgill.ling.yale.edu/sra/dimensions_revised.pdf (31.3.2014).
- (painossa b): The morpheme. Its nature and use. – Matthew Baerman (toim.), *The Oxford handbook of inflection*. http://cowgill.ling.yale.edu/sra/morpheme_final.pdf (31.3.2014).
- BAHTIN, M. 1991: *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Helsinki: Orient Express.
- BEREITER, CARL 2002: *Education and mind in the knowledge age*. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates.
- BIGGS, JOHN – TANG, CATHERINE 2007: *Teaching for quality learning at university. What the student does*. Maidenhead: Open University Press.

- DAHL, ÖSTEN 2004: *The growth and maintenance of linguistic complexity*. Studies in Language Companion Series 71. Amsterdam: John Benjamins.
- HAILA, YRJÖ 2006: Peruskurssin kauneus. – Sanna Kivimäki, Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.), *Tilanteen taju. Opettaminen yliopistossa* s. 113–123. Tampere: Vastapaino.
- HASPELMATH, MARTIN 2002: *Understanding morphology*. London: Oxford University Press.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2006: Passive – personal or impersonal? A Finnish perspective. – Lyle Campbell & Marja-Liisa Helasvuo (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 232–255. Amsterdam: Benjamins.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – LAITINEN, LEA 2006: Person in Finnish. Paradigmatic and syntagmatic relations in interaction. – Lyle Campbell & Marja-Liisa Helasvuo (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 173–207. Amsterdam: Benjamins.
- HERLIN, ILONA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2003: Partikkeli fennistiikassa. Näkökulma tradition muotoutumiseen. – *Virittäjä* 107 s. 185–206.
- HILTULA, KARI 2014: Näkökulmia suomen sanoihin. – *Virittäjä* 118 s. 137–148.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 (31.3.2014).
- KARLSSON, FRED 1982: *Suomen peruskielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Porvoo: WSOY.
- 2001: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Helsinki: Opetusministeriö, Painatuskeskus 1994.
- KOIVISTO, VESA 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAAKSONEN, KAINO – LIEKO, ANNELI 1998: *Suomen kielen äänne- ja muotooppi*. Helsinki: Finn Lectura.
- LAALO, KLAUS 2011: *Lapsen varhaiskielioppi ja miniparadigmat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTINEN, TAPANI 1984: *Itämerensuomen passiivin alkuperästä*. Suomi 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007: *Kielen vuosituhannet*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LINDGREN, ANNA-RIITTA 1993: *Miten muodot muuttuvat? Ruijan murteen verbintaivutus Raisin, Pyssyjoen ja Annijoen kveeniyhteisöissä*. Tromssa: Tromssan yliopiston kielten ja kirjallisuuden laitos.
- LITTLEMORE, JEANNETTE – JUCHEM-GRUNDMANN, CONSTANZE (toim.) 2010: *Applied cognitive linguistics in second language learning and teaching*. – AILA Review 23.
- LÖFLUND, JUHANI 2004: *Suomen fonologian ja morfologian oppikirja*. Fennistica 15. Turku: Åbo Akademi.
- LÖFLUND, JUHANI – ROSENBERG, JUTTA – VUORSOLA, LASSE 2010: *Äännteistä lauseisiin. Johdatus suomen kielioppiin*. Helsinki: Finn Lectura.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtiteksissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MATTHEWS, P. H. 1991: *Morphology*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- MIESTAMO, MATTI 2008: Grammatical complexity in a cross-linguistic perspective. – Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki & Fred Karlsson (toim.), *Language complexity. Typology, con-*

- tact, change* s. 23–41. Studies in Language Companion Series 94. Amsterdam: Benjamins.
- NEVGI, ANNE – LINDBLOM-YLÄNNE, SARI 2009a: Opetuksen linjakkuus. Suunnitelusta arviointiin. – Sari Lindblom-Yläne & Anne Nevgi (toim.), *Yliopisto-opettajan käsikirja* s. 138–155. Helsinki: WSOYpro.
- 2009b: Oppimisen teoriat. – Sari Lindblom-Yläne & Anne Nevgi (toim.), *Yliopisto-opettajan käsikirja* s. 194–236. Helsinki: WSOYpro.
- NIEMI, JUSSI – NIEMI, SINIKKA 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä. – *Virittäjä* 89 s. 152–171.
- OJUTKANGAS, KRISTA – LARJAVAARA, MERI – MIESTAMO, MATTI – YLIKOSKI, JUSSI 2009: *Johdatus kielitieteeseen*. Helsinki: WSOY.
- ONIKKI, TIINA 1997: Kieliopin ja leksikon rajalla. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 89–120. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAJUNEN, ANNELI 2010: Sanojen synteettisyys suomen kielessä. – *Virittäjä* 114 s. 481–500.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Allomorfien dynamiikkaa. – *Virittäjä* 80 s. 82–107.
- 2003: Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola & Johanna Vaattovaara (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta* s. 187–248. Kieli 15. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- RIIONHEIMO, HELKA 2002: Taivutusta yli sanaluokkarajojen. Itäsuomalaisen lapsen varhaisen taivutuskeinon lingvististä analyysia. – *Virittäjä* 106 s. 58–84.
- RÄISÄNEN, ALPO 1978: Kantasanan ja johdoksen suhteesta. – *Virittäjä* 82 s. 321–344.
- 1987: Miten uudet *aa-*, *ää-*loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen? – *Virittäjä* 91 s. 491–502.
- SALMINEN, TARU 1997: Kvasirakenteen kieliopillistuminen. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 38–65. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2001: *Morfologiasta moniäänisyyteen. Suomen kielen kvasirakenteen merkitys, kehitys ja käyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SHORE, SUSANNA 1986: *Onko suomessa passiivia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SHOSTED, RYAN K. 2006: Correlating complexity. A typological approach. – *Journal of Linguistic Typology* 10 s. 1–40.
- SINNEMÄKI, KAIUS 2011: *Language universals and linguistic complexity. Three case studies in core argument marking*. Helsinki: University of Helsinki, Faculty of Arts, Department of Modern Languages. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7259-8> (31.3.2014).
- Verkkokielioppi. Suomen kielen äänne-, muoto- ja lauseoppia*. Helsinki: Finn Lectura & Erkki Savolainen. <http://www.finnlectura.fi/verkkosuomi/> (31.3.2014).
- WHITE, LEILA 2001: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Helsinki: Finn Lectura.
- W5W2 = Näin asennat osaamistavoitteet opetussuunnitelmaasi. Lyhyt oppimäärä. *W5W2-hankkeen laatima opas*. Oulu: Oulun yliopisto 2009. http://www.uef.fi/documents/1526314/1526337/Näin+asennat+osaamistavoitteet+opetussuunnitelmaasi+lyhyt+oppimäärä_OY.pdf/fo4bace6-a099-4972-bbe5-c5a7e26ef224 (31.3.2014).

Kirjoittajan yhteystiedot:
 etunimi.sukunimi@helsinki.fi